

Jaarverslag speeljaar 2020 Beiaard Cuneratoren Rhenen

opgesteld: januari 2021

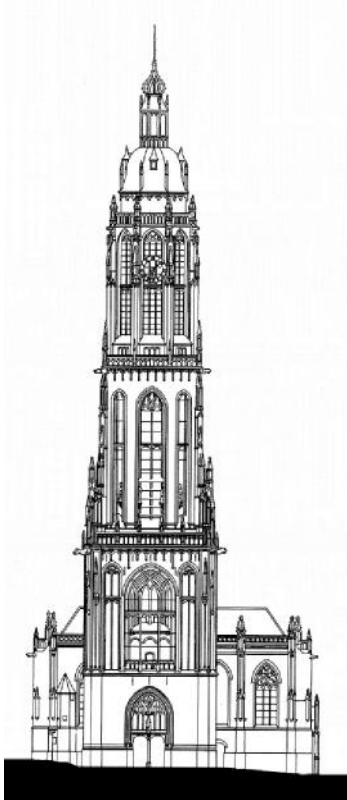
Samenvatting

De Stichting Cuneragilde Rhenen heeft in 2017 de zorg en activiteiten voor de beiaard overgenomen van de Stichting Beiaard Cuneratoren (SBC). De gebruikelijke rondleidingen van het Cuneragilde zijn in 2020 ernstig belemmerd door de pandemie. Gevolg is dat er nauwelijks inkomsten gegenereerd zijn uit vrijwilligerswerk (rondleiden). Anderzijds is door het bestuur besloten juist extra bespelingen in het over het algemeen stille Rhenen te verzorgen. Gevolg hiervan is een tekort in de exploitatie. Dit tekort is grotendeels gecompenseerd door minder uitgaven door het Cuneragilde. Oftewel vrijwel alle inkomsten van het Cuneragilde zijn besteed aan de bespeling van de beiaard. Het resterend tekort is ten laste gebracht van de algemene reserve van het Cuneragilde. Beleidsvoornemen 2021 is doorgaan met de beiaard onder de aandacht van bevolking en toeristen te brengen. Dat is in principe een wekelijkse bespeling - op de tweede en vierde zaterdag van de maand en overige weken meestal op donderdag- markt – ochtend. Als dat binnen de Corona maatregelen weer mogelijk wordt, zal bezoek met gids op genoemde zaterdagen aan de beiaard weer geagendeerd worden.

Wat ooit in de Middeleeuwen begonnen is als "klokrecht" als onderdeel van het stadsrecht van de stad Rhenen, is nu als onderdeel van de "beiaardcultuur" in Nederland opgenomen op de lijst "Immaterieel Cultureel Erfgoed" van de UNESCO.

Het beiaardjaar 2020 in een zin samengevat: meer bespelingen, minder bezoek, minder inkomsten, meer belangstelling voor het instrument..

Het bestuur van de Stichting Cuneragilde Rhenen dankt allen die hebben bijgedragen aan het speeljaar 2020.

Inleiding

“In de Nederlanden zingt de tijd” is de titel van een boek van Bertus Aafjes uit 1976. Aafjes citeert daarmee Edmondo de Amicis in zijn beschrijving van de Nederlanden uit 1874: ‘... in Olanda l’ora canta...’

De beiaard van de Cunera toren doet al sinds de middeleeuwen mee aan deze stedelijke beiaard traditie.

In november 2016 tekenden de Stichting Beiaard Cuneratoren (SBC) en de Stichting Cuneragilde Rhenen een intentieverklaring waarin afgesproken werd dat het Cuneragilde, per direct, alle taken van de SBC over zou nemen. Eind 2017 is de SBC geliquideerd.

In het onderstaande de belangrijkste zaken die gespeeld hebben rond de beiaard en de beiaardiers. Iets over historie, belang van, restauratie, bespeling en over inkomsten en uitgaven.

Een deel van dit jaarverslag is overgenomen uit de eerdere jaarverslagen

De Cuneratoren

Toren, inclusief beiaard, zijn eigendom van de gemeente Rhenen. Dit eigendom gaat terug naar het begin van de negentiende eeuw toen Koning Lodewijk Napoleon de belangrijkste kerktorens in Nederland uit het eigendom van de diverse kerken ontvreemde. Dit had een strategisch -juridische achtergrond. Om het Franse rechtssysteem in te kunnen voeren was een nauwkeurige beschrijving van eigendommen noodzakelijk. Hiervoor werd een kadastrale registratie en bijbehorende landmeting ingericht. Aan de toren is in die tijd jarenlang een bordes gemonteerd geweest waarop landmeettoestellen geplaatst konden worden.

Restauratie

Toren en beiaard zijn rijksmonumenten. De laat-gotische toren is gebouwd tussen 1492 en 1531 en is vele keren aangetast door brand/bliksem, oorlog, vocht en vorst. De toren is even zovele keren weer hersteld en gerestaureerd. Ook recent nog heeft de toren (2015-2017) in de steigers gestaan.

Beiaard

De beiaard in de Cuneratoren bestaat uit 1 historische klok (de Paulusklok), twee luidklokken door “Eijsbouts” uit Asten uit 1954 en 44 klokken die gegoten en gestemd zijn in 1958 door de firma “Van Bergen” uit Heiligerlee. De drie zwaarste klokken vormen samen een “gelui”. Dit gelui wordt gebruikt door de kerkelijke gemeente om diensten aan te kondigen.

Deze drie zwaarste klokken vormen tevens de basis van de tijdsaanduiding: de hele uren op de zwaarste klok, de halve uren een toon hoger en een enkele kwartiersslag op de lichtste van de drie.

Paulusklok

De Paulusklok is gegoten door Jan Tolhuis en heeft als geboortjaar 1555. Op de buitenkant van de klok is een reliëf afbeelding van Paulus te zien. De renaissance klokversiering heeft als randschrift een Latijnse tekst uit de brieven van Apostel Paulus aan de Romeinen (13) en kan vertaald worden als: “Broeders, het uur is voor u aangebroken om uit de slaap te ontwaken. Reeds is het heil ons dichterbij dan toen wij tot het geloof kwamen.”

De Paulusklok heeft een diameter van 140 cm, een gewicht van 1660 kg en is bij het opnemen van de klok in de nieuwe beiaard in 1958, alsnog gestemd door van Bergen.

Op 31 maart 1943 is de klok in opdracht van de bezetter tijdens de klokkenvordering uitgenomen uit de Cuneratoren en vervoerd naar Spijk. Na de oorlog is deze historische klok teruggekomen in Rhenen.

Ontstaan beiaardtraditie

Bij het ontstaan van de steden, met hun diensten- en handels samenleving werd "tijd" als communicatie en afspraken raamwerk steeds belangrijker. De plaatselijke toren voorzag hierin. Er waren immers nog geen horloges en private uurwerken. De uurslag, halfuurslag en eventueel kwartierslag zijn eeuwenoude stedelijke tradities. Onderdeel van het stadsrecht dat door leenheer en/of kerk aan de stad gegeven werd, was het klokrecht. Het recht om zelfstandig de tijd kenbaar te maken. Een verfijnde tijdsaanduiding is van onschatbare waarde voor het ontstaan en onderhouden van een stedelijke samenleving. En natuurlijk ook: hoorde je de klokken van Rhenen, dan viel je onder de rechtspraak en vrijheden (het stadsrecht) van Rhenen, Rhenen voegt zich al eeuwen in deze basis tradities die uit de middeleeuwen stammen. Niet uniek, maar wel heel wezenlijk – "Rhenen is een stad! Heeft stadsrecht én klokrecht".

Praktisch: als je meerdere klokken hebt kun je een wijsje spelen en dat wijsje speel je voorafgaand aan de uur-slag, als waarschuwing: "als je wilt weten hoe laat het is moet je zo meteen meetellen". Zonder "voorslag" weet je nooit zeker of je de eerste slag of slagen gemist hebt.

Automatisch spel en handmatige beiaard bespeling zijn dus, net als de klokken, van middeleeuwse oorsprong. Oorspronkelijk als oproep tot gebed (benedictijns luiden) en later verder verfijnd naar het burgerlijk uur-luiden. De middeleeuwse stadskern van vrijwel alle Hollandse, Vlaamse en Noord-Franse steden, wordt altijd door één of meerdere beiaards meerdere keren per uur gekleurd met het geluid van zingend brons. En daar hoort een handmatige bespeling door een vaardige beiaardier bij.

Nationale Inventaris
Immaterieel Cultureel
Erfgoed Nederland

In een in 2020 uitgevoerd afstudeer onderzoek van een Belgische beiaardier is onder beiaardiers en direct belanghebbenden geïnventariseerd wat de plaatselijke gebruiken bij de diverse beiaards in Nederland, België en Noord Frankrijk zijn. Uit de statistiek blijkt dat zowel automatisch spel, beieren als handmatig spel in Rhenen overeenkomt met de meest gebruikelijke tradities.

Borging beiaard als UNESCO "Immaterieel Cultureel Erfgoed"

Stad en beiaard zijn onlosmakelijk verbonden. Het is dan ook niet voor niets dat de "beiaardcultuur" op de UNESCO erfgoed lijst staat. In Nederland is de beiaardcultuur opgenomen in de "Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed Nederland". Deze inventaris is ingesteld in 2012, toen de Nederlandse centrale overheid de UNESCO conventie ondertekende inzake Behoud van Immaterieel Cultureel Erfgoed (Intangible Cultural Heritage). Het verplicht de eigenaar de verplichting om het als Immaterieel Cultureel Erfgoed in stand te houden en te onderhouden. De Beiaardcultuur staat sinds 2014 op deze lijst. Bij de beiaard in de Cuneratoren is dit geborgd door het fysieke onderhoud door de Gemeente Rhenen en het regelen en laten verzorgen van handmatige bespelingen door het Cuneragilde. Het beieren op zondagochtenden en bij huwelijk of overlijden is een gebruiksrecht van de kerkelijke gemeente dat terug gaat op de torenoverdracht van kerk naar staat onder Lodewijk Napoleon. Het is verankerd in een erfdiensbaarheid. Ook dit beieren is en de uurslag zijn onderdeel van het Immaterieel Cultureel Erfgoed. Beiaardiers en Stichting Cuneragilde Rhenen zijn lid van de Nederlandse Klokkenspel vereniging als landelijke belangen behartiger van onze beiaardcultuur.

De beiaard in de Cuneratoren

De drie zwaarste klokken kunnen *beieren*. Dit gelui wordt elektromechanisch aangedreven.

Het gelui “roept de levenden, beweend de doden en verjaagd de bliksem” als vrije vertaling van een middeleeuwse Latijnse tekst die op een aantal oude klokken te lezen is.

De drie klokken hangen aan een krukas ophanging waardoor het beieren minder moeite kost en ook een hogere frequentie heeft. Nadeel hiervan is dat het geluid uitsluitend naar de vloer gericht is en dus minder ver draagt.

Alle 47 klokken zijn opgenomen in een *mechanisch/automatisch spel* met elektrisch aangedreven hamers aan de buitenzijde van de bellen. Dit mechanisch spel werkt met elektromagneten die “bediend” worden door een “Midi-computer”. Deze computer is geplaatst in de meterkast in de hal van de toren. Deze midi muziekcomputer is van omstreeks 1998 en was destijds “modern”. Tegenwoordig beschouwen we de hierin opgenomen EPROMs met hierin aangebrachte melodietjes als gebruiksonvriendelijk en alleszins gedateerd. Het aanbrengen van andere uur wijsjes is alsof je je weg moet vinden op een twintig jaar oude computer. Het is gedateerde hard- en software. Aanpassing en onderhoud lukken nog steeds, maar deze techniek is over het einde van levensduur.

Voor *handmatige bespeling* zijn alle 47 klokken verbonden via draadstangen en tuimelaars met een mechanische speeltafel – “het stokkenklavier”. De beiaardier maakt een verticale beweging met de stok in het klavier en deze wordt uiteindelijk via een tuimelmechanisme omgezet in een horizontale beweging: de klepel die op ingestelde afstand aan de binnenkant van de bel hangt wordt tegen de bel geslagen (getrokken).

De “van Bergen Beiaard” (Heiligerlee) inclusief het “van Bergen” stokkenklavier is de enige nog spelende “van Bergen”.

Het is een zware beiaard en behoort tot de top 10 van Nederland. Deze beiaard heeft een duidelijk eigen karakter, en niet zoals vele, meestal jongere, beiaards voorzien van een standaard klank en timbre.

Zoals een van onze gast beiaardiers het verwoordde in een metafoor: “deze beiaard heeft meer het karakter van jus d'orange mét vruchtvlies, dan een gladde standaard jus”.

Aantal handmatige bespelingen 2020 en eerder

2015 ca. 24 x vrijwel geheel de Klaas de Haam (verder KdH)

2016 ca. 45x

2017 totaal 53x (41 x KdH + 12 stage bespelingen Siem Gerritsen (SG))

2018 totaal 62x (43 x div. beroepsbeiaardiers + 19 SG)

2019 totaal 63x (42x div. beroepsbeiaardiers + 21 x SG)

2020 totaal 77x (40x div. beroepsbeiaardiers + 37 SG)

In bovenstaande zijn de concert bespelingen door gast beiaardier opgenomen

2018 2 concert bespelingen waarvan 1 x door KdH

2019 4 concert bespelingen waarvan 1 x door KdH

2020 5 concert bespelingen waarvan 1 x door KdH

In bovenstaande lijstjes zijn een beperkt aantal vervangingen i.v.m. verlof genoemd als bespeling KdH.

In augustus hebben op zaterdagen 6 beiaardiers, 5 concertbespeling ten gehore gebracht. Een bijna verloren gegane traditie is in 2019 nieuw tot leven gebracht: het gebruik van een privé tuin als luistertuin direct tegenover de toren. Ook de tuin van het Stadsmuseum Rhenen was in 2020 beschikbaar voor het beluisteren van deze concerten.

Beiaard en corona

Direct na de aankondiging van de eerste beperkingen zijn de torenbeklimmingen gestopt (16 maart 2020) en is in overleg met de beiaardiers besloten dat er doorgespeeld ging worden. In de stille stad tijdens de eerste lock-down zijn extra bespelingen uitgevoerd. Ook op een aantal dagen waarop normaal niet gespeeld wordt omdat er dan teveel lawaai in de stad is, is nu wel gespeeld – Cuneradag, twee zaterdagen Rijnweek en Koningsdag.

In het kader van de herdenking “75 jaar vrijheid” is gespeeld precies op dag en tijd dat de toren 75 jaar geleden gebombardeerd is (24 april 1945) Op 3 mei gespeeld in het kader van de door de KNKV georganiseerde landelijke bevrijdingsestafette. En anders dan gebruikelijk is op zondag op 5 mei gespeeld. Op 4 mei na een last post door een trompettist van OBK op de toren is na de 2 minuten stille herdenking, rouw geluid (beieren op de zwaarste klok). Daarmee is de beiaard, helaas, een van de weinige geplande activiteiten rondom 75 vrijheid die wel zijn doorgegaan.

Het hogere aantal bespelingen in combinatie met de wijzigende omstandigheden hebben gezorgd voor een organisatorisch druk jaar. De beiaardiers zijn ook extra druk geweest om specifiek repertoire te oefenen en te spelen om de luisteraar troost te bieden.

De bespelingen zijn door regelmatig korte artikelen in de plaatselijke krant en via Facebook en Instagram onder de aandacht van de bevolking gebracht. Ook zijn diverse “flyers” bij winkeliers in de etalages van verschillende winkeliers geplaatst.

Diverse reacties uit de bevolking waren dit jaar zonder uitzondering positief.

Beiaardiers in 2020

Klaas de Haan, vaste beiaardier Cumera beiaard sinds 1998

Mathieu Daniël Polak: 1 concert bespeling (docent conservatorium-beiaardschool Amersfoort)

Twan Bearda 1 concertbespeling

Anne Kroeze 1 concertbespeling

Georg Wagner en Arianne Tofler, beiaardiersechtpaar, 1 concertbespeling

Siem Gerritsen speelt als Cuneragilde vrijwilliger / gekwalificeerd amateur op het instrument: 37 bespelingen

Toekomstig amateur beiaardiers

Eind 2020 is de - oefen - beiaard met stokkenklavier door twee personen in gebruik genomen. Beiden volgen een opleiding in Amersfoort aan de beiaardschool. Beiden zijn vrijwilliger van het Cuneragilde

Deze oefen beiaard is oud en vertoont gebreken, maar door hierop te spelen, oefent de leerling zijn/haar motoriek. Een melodie kun je oefenen op een piano, maar “het fysieke” dat een stokkenklavier afdwingt kun je alleen maar oefenen op een stokkenklavier. Het scheelt beiden een regelmatige reis naar de beiaardschool in Amersfoort. Deze oefen beiaard staat in de binnenruimte, vlak onder de klokken ter hoogte van de tweede omloop. Bespeling is niet hoorbaar in de buitenruimte. Deze oefen beiaard is ooit eigendom geweest van onze vaste beiaardier – Klaas de Haan.

Financiën 2020

De bespelingen door professionele beiaardiers kosten geld. De financiële afhandeling is onderdeel van de totale kosten en baten van het Cuneragilde. De "erfenis" van de Stichting Beiaard Cuneratoren is de basis van een geormerkte post op de balans ten behoeve van de handmatige bespelingen. Donaties worden hierbij gevoegd.

De Gemeente Rhenen is de grootste donateur /subsidiegever voor de bespelingen. Een grote groep vaste donateurs dragen aanzienlijk bij. In "normale jaren" draagt het Cuneragilde het restant uit rondleidingen. Het draagt daarbij gelijktijdig bij aan de kennis over de beiaard en versterkt daarmee de draagkracht voor toren en beiaard onder de bevolking. Deze taken heeft het Cuneragilde in 2020 slechts zeer beperkt kunnen volbrengen. Vanaf maart zijn er geen torenrondleidingen meer geweest. Provinciale subsidieregelingen ter ondersteuning van culturele instellingen bleken negatief uit te vallen. Het Cuneragilde had in 2020 ca. 40% minder inkomsten. Door op alles, met uitzondering van de beiaard te bezuinigen is het jaar met een beperkt verlies afgesloten. Het bezuinigen op uitgaven is met name ten laste van donaties aan projecten in de culturele sector in henen.

Het financieel jaarverslag van de de Stichting Cuneragilde Rhenen 2020 is op te vragen door een email te zenden aan info@cuneragilde.nl. (beschikbaar na medio maart 2021)

Beleid 2021 en slotwoord

Door het Stichtingsbestuur is besloten het aantal bespelingen in 2021 minimaal gelijk te houden aan 2018 en 2019.

De concert bespelingen in augustus bevallen goed en zullen indien dit planningstechnisch haalbaar is, herhaald worden.

De beperkingen ten gevolge van de pandemie en de steeds wijzigende omstandigheden nopen tot meer overleg en planning dan gebruikelijk. Beiaardiers en Cuneragilde willen de beiaard zeker nu het stil is in de stad frequent laten spelen.

De samenwerking van Cuneragilde en Gemeente Rhenen wordt door het Cuneragilde als waardevol beschouwd en bewijst wederzijdse zorg en aandacht voor dit unieke instrument.

Een uitbreiding van het aantal donateurs, particulieren en bedrijven is, uit oogpunt van draagvlak, wenselijk.

Je gebonden weten met belangrijk immaterieel cultureel erfgoed zorgt op langere termijn voor blijvende instandhouding van het instituut "Beiaard Cuneratoren".

Wij danken allen - vrijwilligers, donateurs, subsidiegevers, beiaardiers en alle anderen die hebben bijgedragen - voor een, ondanks alles, succesvol beiaardjaar 2020.

*Opgesteld maart 2021
Tom Leker, voorzitter
Stichting Cuneragilde Rhenen.*

Cunera gilde – gidsen in Rhenen

meer informatie over het Cuneragilde op cuneragilde.nl
voor instap rondleidingen, zie de agenda op deze site.

gids / vrijwilliger worden : stuur een mail naar info@cuneragilde.nl

een groepsrondleiding boeken met een Cuneragilde gids:
ga naar/ neem contact op met VVV-Stadsmuseum Rhenen > een bezoek waard!

wilt u meerdere exemplaren van dit verslag ontvangen
mail naar: info@cuneragilde.nl

Gooi dit verslag niet weg, geef het door !

DONATEUR WORDEN

De zorg voor de handmatige bespeling van de beiaard berust bij de Stichting Cuneragilde Rhenen.

Naast enkele structurele subsidies zijn wij op zoek naar donateurs die het instant houden en daarmee de handmatige bespeling van deze unieke beiaard mede mogelijk willen maken. Beiaard en beiaard-bespeling zijn cultureel erfgoed waar we zuinig op horen te zijn.

De beiaard van de Cuneratoren moet blijven klinken.

**U wordt donateur door een bedrag over te maken naar rekening:
NL 19 RABO 0147 3226 34 van Stichting Cuneragilde Rhenen**

Wilt u onze digitale nieuwsbrief ontvangen stuur dan een mail met uw gegevens naar info@cuneragilde.nl

De Stichting Cuneragilde Rhenen faciliteert een 50 tal vrijwillige gidsen die U allemaal graag rondleiden op Rhenens Cultureel Erfgoed (toren, kerken, stadcentrum, de Grebbeberg, etc)

www.cuneragilde.nl